

Adalékok Sóvári Soós Kristóf életéhez és műveihez. SÓVÁRI Soós Kristófnak a XVI. sz. utolsó évtizedében írt két munkáját az RMK I. 299. és 372. sz. alatt tartjuk számon.

Az első: *Postilla, azaz epistoláknak, melyek ezendő által minden vasárnap és főbb Innepeken, az Kereziének gyülekezetiben szoktanak olvastatni, Praedikatiók szerint rövid magyarázatia*, 1598-ban jelent meg Bártfán, KLÖSZ Jakab nyomdájában. A másik mű pedig: *Az Szent Prophetáknak (kik számszerint tizenketten vadnak és az ő rövid tanításokra nézve Minoreseknek szoktanak nevezetni) Praedikatiók szerint való magyarázatianak első része* ugyanannál a tipografusnál készült 1601-ben.

Több adat azonban azt bizonyítja, hogy mindkét művet jóval előbb írta meg szerzőjük. A *Postilla* előszavának végén ezt olvassuk: „Végeztre: vagyon immár azt gondolom (ha meg nem feleltköttem) három eztendeie, hogy ezen Postillámnak híre vagyon az emberek között és sok hüuek . . . kívánták, hogy immár régen kézben forgot volna.” Tehát valójában már 1595 előtt írta ezt Soós Kristóf, vagyis a 90-es évek első felében.¹

A másik mű pedig közvetlen ezután készült, pontosabban 1594—1598 között. A lap-széli jegyzetek és egyéb utalások ezt az időt sejtetik. De ezt erősíti a következő tény is. Mindkét munkához méltató-kísérő verset írt a kor ünnepektől költője, az 1599 tavaszán még eperjesi rektor: BOCATIUS (BOCK) János.² A két latin nyelvű verset megtaláljuk BOCATIUS *Hungaridos Libri Poematum* c. versgyűjteményében, amely 1599-ben jelent meg Bártfán, ugyancsak KLÖSZ Jakab betűivel.³ A *Kisprófétákhoz* írt BOCATIUS vers tehát már két évvel a könyv kiadása előtt látott napvilágot a versgyűjteményben. Ez csak úgy lehetséges, hogy BOCATIUS már 1599 előtt ismerhette Soós Kristóf munkáját, a *Kispróféták* magyarázatát. Tehát az már akkor elkészült.

A rektor szoros kapcsolatban volt az eperjesi iskolát támogató Soós családdal. Emeltett verseskötetében Kristóf édesanyjának, EÖDÖNFFY Orsolyának, valamint unokatestvérének, a zempléni alispán Soós Albertnek halálára írt költeményt is találunk.

Egyébként az Országos Széchényi Könyvtárban levő *Kispróféták* példánya első borítólapján kézírással a következő feljegyzés található: „A címlap kissé sérült, háta részben át van ragasztva. Hiányz. Qq6-tól, valószínűleg csak egy levél.” A példány tehát hiányos. Mivel a Qq5 lapon Georgius FABUSCHIUS és TOLNAI BALOG János latin nyelvű versei találhatóak, bizonyára a Qq6 levélen volt BOCATIUS említett méltató verse, melynek címe a *Hungaridos Libri Poematum* 210. lapján ez: *In Prophetica enarrationem Gen. et Egr. Domini Christophori Soos de Sowár*, s terjedelme alapján elért egy levélen.

Soós Kristóf e második munkája előszavában a terjedelmesre sikerült első kötet

¹ Vö. NEMESKÜRTY István: *A XVI. sz. utolsó három évtizedének postillairodalmából.* = *Irodalomtört.* 1957, 453—466. l.

² BOD Péter: *Magyar Athenas* 1766. 246. l.

³ RMK II. 287. 188. és 210. l.

(Hoseás, Joel, Ámos közel ezer oldal!) után ígéri a *Kispróféták* magyarázatának folytatását még három kötetben. Ez azonban nem valósult meg. Ezért sokan azt feltételezték, hogy halála hiúsította meg a tervet.⁴ Egyedül ZOVÁNYI Jenő említi — sajnos hivatkozás nélkül —, hogy Soós Kristóf 1613-ban Somosújfaluban lakott, 1615 elején pedig zempléncövesdi birtokán tartózkodott.⁵ Ez adott indítást arra, hogy keressem életrajzi adatait, amihez az Országos Levéltár családi levéltári anyagában meglepően bőséges anyagot találtam.⁶

Soós Kristóf egy 1575-ből való *Revisionalis actatis* szerint 1566. szeptember 8-án született.⁷ Apja: Soós György, hamarosan meghalt, s mint legkisebb gyermekét, özvegy édesanyja, EÖDÖNFFY Orsolya "egymaga nevelte. Gyámjául kijelölt nagybátyja, Soós János hitlenül sáfárkodott a rábizott vagyonnal. Birtokaikat sorra zálogosították el, amint azt a ránk maradt vagyonjogi iratokból megállapíthatjuk. Amikor Soós Kristóf 1584-ben megházasodott, s a tudós ternyei BORNEMISZA György leányát, Margitot feleségül vette, egy megállapodásban ez a szomorú szöveg található: „... semmi birtoka nem lévén, még helyet sem tud adni, hová az eljegyzett leányt feleségül vinné...”⁸

Ebben az időben záródott le, legalábbis részben, az a per, amelyet a királyi kamara indított a Soós család ellen a sóvári birtokok, elsősorban a sóbánya miatt. Ezek helyébe kárpótlásként kapták a zemplén-megyei birtokokat. Részben a per lezárása, de még inkább a házasságkötés révén Soós Kristóf anyagi helyzete újra rendeződött. Két gyermekéről tudunk: Annáról és Györgyről. Lehetséges, hogy apósa hatása és az eperjesi iskola jóhíré s képzett rektoraival való kapcsolata révén fogott irodalmi tevékenységéhez a 90-es évek elején.

Öntevékenyen képezte magát, amit jelez az is, hogy a szepesi káptalan könyvtárából 1600. február 7-én, tehát már a *Kispróféták* magyarázatának elkészülte után kölcsönzött 5 könyvet, mégpedig 100 magyar forintért, mert tanulmányozni akarta a régi egyházi atyák tanítását.⁹ A nehezen olvasható, nedvesedéstől meghomályosodott s összehajtogatás miatt megsérült záloglevél szerint a könyvek között szerepelt egy *Homiliarium Doctorum super Evangelia et Epistolae*, aztán egy *Commentarium super Librum Esdra usq. ad Ecclesiasticum*, majd HIERONYMUS és AMBROSIVUS homilái és AUGUSTINUS meditatiója. A kölcsönző sajátkezű megjegyzése szerint az első három könyv ép állapotban volt, de a másik kettőnek „hiia vagyon”. Soós tehát — ebből is látszik — valóban folytatni akarta irodalmi tevékenységét. Hogy a tervbe vett sorozat mégsem jelent meg, annak nem a halála volt az oka, hanem inkább a BOCSKAI vezette szabadságharc nyomán megélenkülő harci cselekmények, ami miatt Sóvár és környéke is sokat szenvedett, többszörösen gazdát cserélve. Ehhez járulhatott az anyagi romlás is, ami ugyancsak gátolhatta az esetleges kéziratok kinyomtatását. Hiszen még a két megjelent művének kiadásában is alig-alig volt segítsége, támogatója. A maga költségén jelentette meg a vaskos köteteket, ezzel is, mint maga írja: „az én hazámnak szolgálni akarok ez nagy és súlyos próbáiának ideien.”

Áldozatkészségében később sem volt hiány. Így 1609-ben Ceglédi István prédikátor kérésére kőépületet ajándékozott templom céljára a kiskövesdi (Zemplén m.) hívek lelki gondozására.¹⁰ Itt, Zempléncövesden halt meg 54 éves korában, 1620. augusztus 15.

⁴ SZINNYEI: *Magyar írók élete és munkái*. XII. k. Bp. 1908. 1304. has. *Magyar Irodalmi Lexikon* III. k. Bp. 1965 82–83. l.

⁵ Zoványi Jenő cikkei a *Theologiai Lexikon* részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Kézirat gyanánt, Bp. 1940. 417. l.

⁶ Országos Levéltár, P. 608. Soós család levéltára.

⁷ Soós lt. 1575/1. fol.

⁸ Soós lt. 1584/11. fol.

⁹ Soós lt. 1600/7. fol.

körüli napokban, amint az megözvegyült menyé, Soós Györgyné, BERZEVICZY Erzsébet 1621-ben indított örökségi perének irataiból kitűnik.¹¹

Felvetődik az a kérdés, hogy vajon Soós Kristóf mint prédikáció-író eredeti-e, amint mondja „deákitalan”, „külső világi ember”-volta ellenére, vagy pedig munkája fordítás, idegenből való átültetés, ami ebben az időben igen elterjedt volt. A rendelkezésre álló idegen nyelvű (latin, német) postilla irodalmat áttekintve úgy látszik, hogy ez a laikus prédikátorra lett nemesember önálló munkát készített. Ezt igazolja az a sok aktualitás, magyar vonatkozású példa, kép és hasonlat s gördülekeny, színes előadásmodora. Az irodalomtörténet nyilvántartja, hogy egyik prédikációjában a részesség ellen szólva virágénekek kezdő sorait is felsorolja. (*Postilla*, 469. l.)¹² Egyéni munkára vall az is, hogy az apostoli levelek sorába a Szentháromság utáni VIII. vasárnapon egy ótestamentomi textust (Ézsaiás 1.) vesz fel azzal az indokolással, hogy a Római levél 8. fejezetét már magyarázta.¹³ S végül: már ebben a munkájában utal a JÓEL próféta könyvéről tervezett magyarázatára, tehát a *Kisprófétákra*. (313. l.)

Önálló írásmagyarázati munkának tekinthetjük az első három kisprófétához írt homiliákat is. Állíthatjuk ezt annak ellenére, hogy az *Előljáró beszéd* két bekezdését is valószínűleg Rudolf WALTHER (vagy amint ő is írja: GUALTER) 1558-ban megjelent latin nyelvű művének ajánló-leveléből vehette át.¹⁴ WALTHER munkáját veszi alapul még HOSEÁS első fejezetének magyarázatánál. A lapszéli jegyzetekben feltűnő még itt a hasonlóság, de a szöveget nem szolgál fordításban közli. Annyira szabadon kezeli, hogy míg WALTHER négy homiliát készít az első fejezetből, Soós csupán két prédikációra tagolja, s mindegyiket imádsággal zárja le. A szövegbeli hasonlóság azonban már a második homiliánál teljesen megszűnik, s csak Soós utalásai jelzik, hogy továbbra is figyelembe vette WALTHER írásmagyarázatát.

Miért a hirtelen változás? Miért szakad el egyszerre az előbb még szinte alapszövegként használt műtől? Ez talán azzal is magyarázható, hogy WALTHER zwingliánus, amit az izig-vérig lutheránus Soós nem tudott elfogadni.

Önálló írásmagyarázatát mutatja az is, hogy munkája során nem egy esetben felsorolja a bibliai igék különböző értelmezésének lehetőségét, majd a saját egyéni véleményét közli (vö. 698. l.), esetleg az olvasóra bizza, hogy melyik magyarázatot fogadja el. (vö. 416. l.) Még a bibliai szövegek fordításához is fűz megjegyzést (791. l.), s így kézenfekvő SZOMBATHI János volt sárospataki tanár és könyvtárosnak¹⁵ azon véleménye, hogy a KLÖSZ Jakabnál 1607-ben megjelent „bártfai bibliának” a szövegén „ama tanult s kegyes vén ember, SÓVÁRI Soós Kristóf, ki Sóváron lakott és a bártfai sajtót foglalkoztatta”, eszközölt változtatásokat, s ezért tér az el némileg a vizsolyi biblia szövegétől.¹⁶

BENCZE IMRE

¹⁰ Soós lt. 1609/6 – 7. fol.

¹¹ Soós lt. 1623/17 – 20. fol.

¹² *Régi Magyar Költők Tára* XVII. sz. 3. k. Bp. 1961. 564. l.

¹³ *Postilla* 384. l.

¹⁴ *In Prophetas duodecim quos vocant minores Rodolphi Gualteri Tigurini Homiliae*, 1558 Tiguri. OSzK. Ant. 9187.

¹⁵ Élt 1749 – 1823. Vö. SZINNYEI i. m. 13. k. 1056. has.

¹⁶ HORVÁTH Cyrill: *A bártfai biblia*. = *Magy. Könyvszle.* 1904. 320. l. HARSÁNYI István: *A magyar biblia* Bp. 1927 55–56. l. Tévesen ág.h. ev. lelkésznek mondja Soós Kristófot.